

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-38>

УДК 811.112.2`38:651.926

Корягіна А.Ю., Рябінська А.А.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ СТИЛІСТИКИ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ В ПЕРЕКЛАДАХ

Анотація. Стаття присвячена лексичній стилістиці німецькомовних інструкцій до сільськогосподарської техніки. Зроблено детальне дослідження лексичної стилістики на матеріалі німецькомовних інструкцій, та виявлено такі особливості як загальноживана лексика в функції термінів, означення в формі дієприкметника, тенденція до застосування модальних дієслів (können, müssen, sollen, dürfen). Особлива увага звертається на аграрний дискурс, котрий раніше не досліджувався з перекладознавчої точки зору та розглядався в контексті науково-технічного стилю. Особливості лексичної стилістики німецькомовних інструкцій це багатозначність лексем (термінів), загальноживані кліше, гібридослова, терміни-неологізми, номінальний стиль та аббревіатури, відносні підрядні речення та сполучникові підрядні речення.

Ключові слова: аграрний дискурс, лексична стилістика, науково-технічний текст.

Koryagina Aliona, Riabinska Antonina
Petro Mohyla Black Sea National University

REPRODUCTION OF LEXICAL STYLISTICS OF GERMAN INSTRUCTIONS IN TRANSLATIONS

Summary. The article deals with lexical stylistics of German instructions for agrarian technique. The language of science and technique is analyzed by scientists in Ukraine and abroad. The most famous scientists who investigated agrarian discourse were Amelina S.M., Avramenko T.V., Kozub L.S., Pilguy N., Piddubtseva O.I., Olkhovska N.S. There are no fixed difference between term «scientific text» and «technical text». Only Russian scientist Kushruk S.P. changed this situation. Detailed research of lexical stylistics on material of German instructions was investigated and detected such peculiarities of lexical stylistics as common lexis in function of the terms, modifier in the form of participle, tendency to usage of modal words (können, müssen, sollen, dürfen). There are several types of scientific-technical texts. They are scientific-technical practices (means the result of science achievement and technical invention), scientific-technical resources for education (student's or pupil's book, manuals etc.), scientific-popular prose from different branches of technique, technical and accompanying materials, technical advertisement, patents and others. There are some variants for scientific-technical translation. The most popular are written translation, verbal translation and IT-translation. Scientific discourse deals with special characteristics such as definition, arguments, narration and so on. Special attention is paid to agrarian discourse, which wasn't investigated from translation's studies and was considered in the context of scientific-technical style. The peculiarities of lexical stylistics of German instructions are polysemy of words (terms), widely used clichés, verboids, neologisms, nominal style and abbreviations, relative clauses and conjunctions relative clauses. According Ohm U. inter phrase devices are conjunctions weil; da; so dass; obwohl; um...zu; sondern, nämlich; folglich; jedoch; andererseits, bei; wegen; aus; mit; trotz; zu; für; durch, vor, nach. Among grammatical shortenings should be mentioned words haben and sein, also shortenings.

Keywords: agrarian discourse, lexical stylistics, technical-scientific translation.

Постановка проблеми. Мова науки і техніки аналізується науковцями як в Україні, так і за її межами. Як і в попереднє, так і в теперішнє століття увага вчених прикута до опрацювання мови науки і техніки. Дослідженню інструкцій до сільськогосподарської техніки як науково-технічному тексту присвячено перш за все лексичному складу, а матеріал досліджується переважно у мовознавчому аспекті. З перекладознавчої точки зору аналіз німецьких інструкцій до сільськогосподарської техніки практично не здійснювався, чим й зумовлена актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців минулого і теперішнього століття, котрі досліджували науково-технічний стиль слід виділити: Кушнерук С.П., Радецька С.В., Радзієвська Т.С., Бацевич Ф.С., Карабан В.І. Серед зарубіжних вчених найпо-

мітнішими є Mary Snell-Hornby, Katharina Reiß, Otto Kade. Серед дослідників, що розглядають аграрний дискурс слід виокремити Амеліну С., Пільгуй Н.М., Лукьянову Т.Г., Піддубцеву О.І., Авраменко Т.В., Ольховська Н.С., Жукова Л.В. та Козуб Л.С.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в науковому колі немає дослідників, які б приділяли увагу дослідженню німецькомовному аграрному дискурсу. Дослідники розглядають аграрний дискурс в контексті науково-технічного стилю.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження відтворення лексичної стилістики німецькомовних інструкцій до сільськогосподарської техніки в перекладах.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістиці не існує чіткого розрізнення науково-технічних документів на конкретно наукові та тех-

нічні, тому вони опрацьовуються за однаковими індикаторами. Один з вчених, котрий досліджував наукову та технічну літературу був російський учений С.П. Кушнерук [5, с. 266], котрий проводить демаркаційну лінію між поняттями «науковий текст» та «технічний текст» додаючи наступне: «Насамперед, необхідно виокремити тексти науково-технічної комунікації на дві розгалужені і відносно незалежні групи: на тексти наукових документів і на тексти технічних документів». Зазначимо, що дослідник використовує не термін «технічний текст», а термін «тексти технічних документів».

До науково-технічних доробків відносяться такі види текстів:

- власне науково-технічні напрацювання, тобто, продукт наукового досягнення та технічних винаходів;
- науково-технічні ресурси для освіти (підручники, довідники і т.д.);
- науково-популярна проза з різних галузей техніки;
- технічні і супровідні матеріали;
- технічна реклама, патенти та інше.

Існує декілька видів науково-технічного перекладу. А.Я. Коваленко [4, с. 271] виділяє:

- нестандартне відтворення (розуміння і передача найосновніших моментів вихідного тексту – переклад-конспект, реферат, анотація тощо);
- переклад слово в слово (розкриває зміст кожного речення і допомагає вірно зрозуміти його, проте дослівний переклад не може бути адекватним перекладом, оскільки зберігає ту саму структуру і порядок слів іншомовного речення) та використуює такі види:

- 1) письмове відтворення, яке є основною формою з усіх видів технічного перекладу;
- 2) відтворення-виклад (який, зазвичай, значно коротший від оригіналу);
- 3) передача в формі короткого викладу (суть якого полягає у складанні резюме оригіналу на рідній мові);
- 4) експертне перефразування (це вид усного перекладу, який включає вербальне анотування, усне реферування, вибіркового перекладу і усний переклад заголовків);
- 5) тлумачення типу «коротка вижимка» (це вид письмового перекладу, суть якого полягає у складанні на мові перекладу короткої вижимки німецької науково-технічної прози або тексту патенту без скорочення оригіналу).

У свою чергу, І.С. Алексеева [1, с. 102] розрізняє:

- усне послідовне відтворення (перекладач репрезентує на слух 1-2 фрази або фрагмент усного тексту);
- синхронне відтворення (текст перекладається майже з його озвученням);
- переклад з «листка» (необхідно перекласти усно тексти з аркушу);
- «комунальний переклад» (переклад в державних та громадських закладах);
- письмовий переклад;
- IT-переклад.

Текст і дискурс в науково-технічній сфері дуже наближені один до одного. Існує дилема: що є вихідним у наукових і технічних нашаруваннях – вербальне чи зафіксоване на папері тобто, саме той матеріал якому надали наочну

форму обрамлення. З цього питання науковець О.Л. Пумпянський [6, с. 20] зазначає: «Диспут: усне мовлення – письмове мовлення вирішується в науковій і технічній літературі на користь письмового мовлення. Вербальний тип наукової й технічної літератури є похідним від письмового типу (і не навпаки)». Науковий дискурс оперує особливими специфікаціями та характеристиками: визначення, доведення, аргументація, виклад, повторення і т. п.».

Вокабулярними труднощами на шляху до відтворення лексичного нашарування В.І. Карабан [2, с. 45–46] вважає «багатозначність лексем (термінів) та добір відповідного контекстуального відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості використання загальноживаних кліше і виразів в текстах науки і техніки (в т.ч. гідридослова), відповідне застосування того чи іншого способу перекладу словосполучень, розмежування межі доречності перекладацьких лексичних трансформацій, тлумачення термінів-неологізмів, аббревіатура, псевдоінтернаціоналізми, лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, іншомовні слова і терміни в науково-технічних текстах (в т.ч. неологізми, різноманітні власні імена і назви (виробництва, установ і корпорації) тощо». До граматичних особливостей Карабан відносить специфіку граматичної будови мови, форми і традиції письмового наукового мовлення.

Для вираження відношення до дії або необхідності найчастіше застосовуються модальні дієслова “können”, „müssen“ та “sollen“ [8, с. 15].

Motorleerlauf prüfen: Das Schneidwerkzeug muss im Leerlauf –bei losgelassenem Gashebel – stillstehen.

Для негативного або обмеженого зображення певного явища або процесу в інструкціях до сільськогосподарської техніки стилю використовується модальне дієслово “dürfen“ [8, с. 16].

Aus Sicherheitsgründen dürfen nur die innerhalb einer Tabellenzeile stehenden Schneidwerkzeuge, Schutz-, Griffund Traggurt-Ausführungen miteinander kombiniert werden.

Крім того, для підмови з агрономія є частотним використання пасивного стану. Насамперед це пасивний стан дії (Vorgangspassiv), що частіш використовується в текстах інструкцій [8, с. 18]: *Drehenden Mähkopf parallel über die bewachsene Fläche halten –den Boden antippen3 cm Mähfaden werden nachgestellt.*

– са. Типовою ознакою фахової мови є номінальний стиль. Іменники дуже часто зустрічаються в текстах аграрного спрямування. Віддієлівні іменники, утворені від перехідних дієслів та суфіксів -ung (*die Stellung; die Benutzung; die Ausführung*), є часто вживаними, а іменникові інфінітиви на -en не є поширеним явищем.

Для уточнення та визначення іменників широко використовуються означення, вони є типовою ознакою підмови текстів аграрного спрямування. Вони виступають засобом мовної економії та є додатковим показником номінального стилю, що як зазначалось вище є характерним для мови за фахом. Як означення часто вживається родовий відмінок (*Umfang des Kraftstoffs; die Größe des Mähkopfes*), а поширені означення мають дієприкметник I (*elektromagnetisches Feld*,

gesundheitlichen Risiken) або II (*zugeordneten Schneidwerkzeugen; überlange Mähfäden auf optimale Länge gekürzt*).

По-друге, у наукових текстах аграрного спрямування найчастіше використовують відносні підрядні речення (Relativsätze) [8, с. 2]: *Nach der Einnahme von Alkohol, Medikamenten, die das Reaktionsvermögen beeinträchtigen oder Drogen darf nicht mit dem Motorgerät gearbeitet werden.*

та сполучникові підрядні речення (Konjunktionalsätze) [8, с. 2]:

Wer sich aus gesundheitlichen Gründen nicht anstrengen darf, sollte seinen Arzt fragen, ob die Arbeit mit einem Motorgerät möglich ist.

У текстах теоретично-наукового рівня спостерігається висока частотність підрядних речень часу та умови [8, с. 5]:

Temporal- *Bei Ausführungen mit Rundumgriff und Rundumgriff mit Bügel (Schrittbegrenzer) linke Hand am Rundumgriff, rechte Hand am Bedienungsgriff – auch bei Linkshändern.*

und Bedingungsätze: *Wenn den Gaszug ist korrekt festgestellt, dann ist das die Voraussetzung für die richtige Funktion von Startgas, Leerlauf und Vollgas.*

Стильовою ознакою публікацій науково-популярного рівня є використання прислівникових підрядних речень (Adverbialsätze) [8, с. 6]:

Nicht mit Startgaseinstellung arbeiten – die Motordrehzahl ist bei dieser Gashebelstellung nicht regulierbar.

По-третє, для підмови текстів аграрного спрямування є типовим використання засобів між-

фразового зв'язку, що являють собою сигнали логічного поєднання. У. Омом [7, с. 236], виділяє найчастіше вживані сполучники (*weil; da; so dass; obwohl; um...zu; sondern*) [8, с. 4]:

Beim Üben das Gerät nicht auf den Boden werfen, um Beschädigungen zu vermeiden.

прислівники (*nämlich; folglich; jedoch; andererseits*) [8, с. 15]:

Der Schutz des Motorgerätes kann den Benutzer nicht vor allen Gegenständen (Steine, Glas, Draht usw.) schützen, die vom Schneidwerkzeug weggeschleudert werden. Andererseits diese Gegenstände können irgendwo abprallen und dann den Benutzer treffen.

прийменники (*bei; wegen; aus; mit; trotz; zu; für; durch, vor, nach*) [8, с. 45]:

Für Reduzierung der genannten, im Betrieb eines Metall Schneidwerkzeuges auftretenden Gefahren darf das verwendete Metall Schneidwerkzeug auf keinen Fall im Durchmesser zu groß sein.

звороти (*aus diesem Grund; im Falle; zu diesem Zweck; mit Hilfe von; durch den Einsatz*) [8, с. 32]:

Durch den Einsatz Schall emittierender Motorgeräte kann durch nationale wie auch örtliche, lokale Vorschriften zeitlich begrenzt sein.

Питання вживання загальноновживаної лексики у функції термінів тісно зв'язана з питанням еквівалентності слова, питанням полісемії й омонімії, тобто з наріжним каменем про те, у якому відношенні до опорного слова виступає відповідний термін: яке його особливе термінологічне значення, лексико-семантична особливість чи воно є варіантом як нове слово-омонім. Розмеж-

Таблиця 1

Правила передачі термінів за Т.Р. Кияк

Термін	За походженням	Розмежування	Правило передачі
Gerät	Питомий лексичний фонд мови	Міжгалузева загальнонаукова термінологічна одиниця	Варіант
Gewicht	Питомий лексичний фонд мови	Термін певної галузі, що має власну дефініцію	Перекладач повинен враховувати, до якої області науки й техніки відноситься термін, що перекладається.

Джерело: розроблено авторами за [8; 9 с. 7, 41]

Таблиця 2

Граматична багатозначність німецької мови на прикладах дієслів *haben* і *sein*

Самостійними дієсловами	Допоміжними дієсловами	Дієсловами з модальним значенням
Sägeketten Super haben die höchste Schnittleistung aller STIHL Sägeketten.	Die Teilungen von Kette, Schiene und Motorsäge müssen aufeinander abgestimmt sein.	Übrigens: Die erzeugten Ausbrüche können sehr schwer sein.
Ланцюги Super мають найвищу продуктивність пиляння з усіх ланцюгів STIHL	Крок ланцюга, шини та ланцюгової зірочки мають співпадати.	Вирізана ділянка бетону може бути надзвичайно важкою.

Джерело: розроблено авторами за [8; 9, с. 23]

Таблиця 3

Скорочення у інструкціях до сільськогосподарської техніки

Приклад	Вид скорочення	Вконтексті інструкції	Переклад українською мовою
HD2-Filter	Технічні марки виробів	HD2-Filter	Фільтр HD2 складається з фільтрувального матеріалу
230 V, 245 W, 2,2 kg	Одиниці вимірювань, технічні умовні позначення	230 V, 245 W, 2,2 kg	230 В, 245 Вт, 2,2 кг
ElastoStart	Назви фірм, установ, технологія	STIHL ElastoStart	Пускова ручка STIHL ElastoStart

Джерело: розроблено авторами за [8; 9, с. 15, 40–42]

ування лексичних одиниць властиве і для текстів інструкцій до сільськогосподарської техніки. Т.Р. Кияк [3, с. 408] пропонує наступні правила передачі термінів (табл. 1).

Німецькій мові властива багатозначність не тільки лексична, а й граматична. Так, дієслова *haben* і *sein* можуть бути (табл. 2).

Скороченню підлягають переважно слова у специфікаціях або заголовній частині інструкцій до сільськогосподарської техніки. Такі скорочення стосуються, як правило, термінів, загальноприйнятих у певних областях науки і техніки (табл. 3).

Висновки і пропозиції. В перекладознавчому аспекті аналіз німецьких інструкцій до сільськогосподарської техніки практично не здійснювався. До того ж дослідники не приділяли увагу німецькомовному аграрному дискурсу. До науково-технічної літератури відносять 5 видів тестів. За А.Я. Коваленко існує 2 основних види науково-технічного перекладу (загальний та слово в слово). І.С. Алексеєва натомість нараховує 6 видів перекладу.

В наукових колах досі існує дискусія з приводу того, який, все таки, тип спілкування переважає в науці і техніці. Науковець Пумпянський стверджує, що письмо переважає в науково-технічній прозі.

Найосновніші особливості лексичної стилістики німецькомовних інструкцій є:

- багатозначність;
- стандартизовані словосполучення;
- вираження стосунку до дії за допомогою модальних дієслів;
- використання пасивних конструкцій;
- номінальний стиль;
- означення;
- підрядні речення: сполучникові підрядні речення та прислівникові підрядні речення;
- засоби міжфразового зв'язку.

Особливу роль в лексичній стилістиці німецькомовних інструкцій грають терміни. Крім лексичних особливостей німецькомовних інструкцій до сільськогосподарської техніки, треба відзначити й граматичні ознаки, а саме: багатозначність (дієслова *haben* і *sein*).

Отримані результати можуть сприяти подальшому поглибленому вивченню лексичної стилістики німецькомовних інструкцій в перекладах.

Список літератури:

1. Алексеєва И.С. Профессиональное обучение переводчика. Санкт-Петербург : Изд-во Союз, 2001. С. 100–103.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. С. 45–46.
3. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : «Київський університет», 2008. С. 400–410.
4. Коваленко А.Я. Науково-технічний переклад : навчальний посібник для шкіл з поглибленим вивченням англійської мови, профільних класів та загальноосвітніх закладів технічного спрямування. 2-е видання, виправ. Тернопіль : Видавництво Карпюка, 2004. С. 256–284.
5. Кушнерук С.П. Перевод немецкой научно-технической литературы : практическое пособие. Москва : Высшая школа, 1964. С. 265–273.
6. Пумпянский А.Л. Язык и социальное взаимодействие. *Studia Linguistica XX. Язык в логике времени: наследие, традиции, перспективы* : сб. науч. тр. Санкт-Петербург : Политехника-сервис, 1996. С. 9–28.
7. Funk H., Ohm U. *Handreichung Fachsprache in der Berufsausbildung*. Bonn, 1991. S. 236.
8. STIHL FS 120_200_250_Gebrauchsanleitung. S. 48.
9. STIHL FS 120_200_250_Інструкція з експлуатації. 52 с.

References:

1. Alekseeva, Y.S. (2001). *Professionales obuchenye perevodchika* [Professional education of translator]. Saint Petersburg: Yzd-vo Soiuz, pp. 100–103.
2. Karaban, V.I. (2002). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychnitrudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy* [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical problems, lexical, terminological and genre-stylistically problems]. Vinnytsia: Nova Knyha, pp. 45–46.
3. Kyiak, T.R., Naumenko A.M., & Ohui O.D. (2008). *Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam): pidruchnyk* [The theory and practice of translation]. Kyiv: "Kyivskiy universytet", pp. 400–410.
4. Kovalenko, A.Ya. (2004). *Naukovo-tekhnichnyi pereklad* [Technical-scientific translation]: navchalnyi posibnyk dlia shkil z pohlyblyenym vyvchenniam anhliiskoi movy, profilnykh klasiv ta zahalnoosvitnikh zakladiv tekhnichnoho spriamuvannia. 2-e vydannia, vyprav. Ternopil: Vydavnytstvo Karpiuka, pp. 256–284.
5. Kushneruk, S.P. (1964). *Perevod nemeckoy nauchno-tehnicheskoy literatury: prakticheskoe posobie* [Translation of german scientific technical literature]. Moscow: Vysshaya shkola, pp. 265–273.
6. Pumpyanskiy, A.L. (1996). *Yazyk i social'noe vzaimodeystvie*. *Studia Linguistica XX. Yazyk v logike vremeni: nasledie, tradicii, perspektivy* [Language and social cooperation. *Studia Linguistica XX. Language in the logic of a time: heritage, traditions, prospects*]. Vol. 1. Saint Petersburg: Politehnika-servis, pp. 9–28.
7. Funk, H., & Ohm, U. (1991). *Guide to technical language in professional development*. Bonn, 236 p.
8. STIHL FS 120_200_250 Instruction Manual, 48 p.
9. STIHL FS 120_200_250 Instruction Manual, 52 p.